

1	2	3	4
Кримське Ханство (васал Османської імперії)	Херсонська	3	Мамаєв сараи, Усламовы городки, Го- родище
	АР Крим	2	Перекоп, Гезлев
Османська імперія	Миколаївська	3	В устьє Буга, Синяя Вода, Кодима
	АР Крим	2	Кафа, Бахчисарай

Результатом даного етапу дослідження є створення структури бази даних «Географічна спадщина КБЧ» та опробування цієї методики на матеріалах «Книги Большому Чертежу». З метою поглиблення аналітичного дослідження бази даних нами планується: побудова серії карт; виявлення динаміки розвитку окремих географічних об'єктів; залучення до аналізу матеріалів КБЧ Етнографічного та господарчого характеру, які на даному етапі дослідження не були розглянуті.

Головною метою подальших досліджень є об'єктивний аналіз головних тенденцій розвитку географічної науки в Україні XVII – XVIII ст. Саме ця мета потребує системного аналізу джерельної бази, яка відтворює історичні особливості географічних досліджень в Україні. Тому в подальшому дослідженні важливим є залучення до комплексного історико-географічного аналізу широкої джерельної бази.

Література:

1. Боднарский М.С. Очерки по истории русского землеведения, Т.1-й. – М.: изд. АН СССР, 1947. – 291 с.
2. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. – Київ, 1989 – Т.1; 1990 – Т.2; 1993 – Т.3.
3. Дик Н.Е. Ломоносовский период в развитии русской географии. – М.: Мысль, 1976.– 127 с.
4. Жучкевич В.А. Общая топонимика. – Минск: Вышейшая школа, 1980. – 287 с.
5. Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С. Калатура, І.Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2003. – 488 с.
6. Історія міст і сіл Української РСР. Харківська область – К.: Українська Радянська енциклопедія АН УРСР, 1966. – 1085 с.
7. Книга Большому чертежу, составленная в 1627 г. в XVII в. служила практ. руков. для «госуд. Службы посылков» /Подготовлена к печати и ред. К.Н. Сербиной. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1950. – 229 с.
8. Лебедев Д. М. География в России петровского времени. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1950. – 385 с.
9. Постников А.В. Развитие крупномасштабной картографии в России / Отв. Ред. И.А. Федосеев; АН СССР, Ин-т истории естествознания и техники. – М.: Наука, 1989, – 227 с.
10. Птуха М.В. Очерки по истории статистики XVII- XVIII веков. – М.: ОГИЗ, 1945. – 352 с.
11. Райнов Т. Наука в России XI-XVII веков, очерки по истории до научных и естественно-научных воззрений на природу. Ч. I-III. – М.: Изд. АН СССР, 1940. – 505 с.
12. Топографическая карта Харьковской области масштаб 1: 200 000.– К.: ВКФ, 1999.
13. Шибанов Ф.А. Принципы отбора географических элементов в русской картографии конца XVI и начала XVII веков // Изв. ВГО. – 1953. – Т. 85, вып. 2, март-апрель. – С. 216-218
14. Шухардин С.В. История науки и техники: Учебное пособие / Под ред. А.А. Кузина. – Ч.1. С древнейших времен и до конца XVIII в. – М., 1974. – 152 с.
15. Україна: Загальногеографічна карта. Масштаб 1:1250000. – К.: Інститут передових технологій, 2001.

Summary:

The work is the historical-geographical analysis of the contents "The Book to the Large Drawing". The author has made a database "A Geographical heritage BLD". It consists of 278 geographical objects, which are in modern Ukraine completely or partially. The territorial-spatial distribution of objects was carried out on three systems territorial division: modern administrative division of the country, Ukrainian grounds in the period XVI-XVII of centuries, pools of the large rivers and seas.

УДК [911.3:631(477)](091)

Мирослава ВЛАХ

ПРОФЕСОР ЄВГЕН ХРАПЛИВИЙ: З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АГРОГЕОГРАФІЇ

Розвиток традиційного економічного напрямку вітчизняної суспільної географії, що потребує у сучасних умовах своєрідного “реанімування” на нових методологічних засадах, зумовлює необхідність дослідити становлення його науково-теоретичних основ в історичному аспекті. Особливо це стосується географії сільського господарства, оскільки поступальний розвиток цієї

сфери економічної діяльності був перерваний практикою соціалістичних “перетворень” у 20–30 роках ХХ ст. в межах УРСР та у післявоєнний період на західноукраїнських землях. Специфічний соціально-економічний розвиток нашої країни призвів до того, що постаті українських учених-аграрників були забуті, а їхні наукові напрацювання відкинені.

До неординарних постатей учених-аграрників належить і професор Євген Храпливий (1898–1949) – виразник кооперативних ідей в українській аграрній науці довоєнного періоду, поборник матеріального добробуту й освітньо-духовної культури українського селянства. Здобувши освіту на агрономічному факультеті Віденської Земельної Академії, вивчивши досвід кооперативного руху європейських країн, попрацювавши в гуртках Товариства “Сільський господар” і читальнях “Просвіти”, у Ревізійному Союзі Українських Кооператив (РСУК), Є. Храпливий доходить висновку, що найшвидшого економічного та соціального розвитку українського села можна досягнути через демократичний кооперативний рух, самостійність селян у визначенні виробничого напрямку сільськогосподарських підприємств, а також їхню участь в обслуговувальних і збутових кооперативах.

Близькість ідей Є. Храпливого з організації сільського господарства до сучасних наукових основ сільськогосподарського виробництва, заготівлі та переробки сільськогосподарської продукції, до концепції міжгалузевого комплексування, що домінувала в радянській економічній географії, пояснює необхідність залучення його наукової спадщини до історії становлення української агрогеографії.

Є. Храпливий в основу перебудови українського села пропонує теорію *суспільної (громадської) агрономії*. У наукових розвідках “Шляхи праці нашої суспільної агрономії” (Львів, 1931), “Як піднести наше хліборобство” (Львів, 1932) Є. Храпливий визначає засади, програмні напрями і завдання суспільної агрономії у розвитку західноукраїнського сільського господарства.

Агрономія, за Є. Храпливим, – це праця над піднесенням сільського господарства. Вона поділяється на приватну та публічну. Приватна – це та, яку проводять господарі, публічна – заходи, які здійснює держава, самоврядування, добровільні хліборобські організації. “Суспільна агрономія, себто ця ділянка агрономічної праці, яка поставила собі за завдання службу суспільству, народові, працює в приватній і в публічній агрономії, вибираючи з одної і другої те, що кінцеве для зорганізованого загалу хліборобів” [5, с. 3].

Є. Храпливий стверджує, що найкраще суспільна агрономія розвивається у тих країнах, де державні та самоуправні закони переносять велику частину ініціативи та праці на самих зорганізованих хліборобів і на створені ними установи. На західноукраїнських землях аграрна політика польської держави характеризувалася централізацією, етатизмом, що загально заважало розбудові хліборобського самоврядування. Розвиток суспільної агрономії – економічної за своєю сутністю, – сприяв піднесенню національної економічної культури українського селянства. Українська кооперація на українських землях в Польщі за кількісними показниками значно переважала польську. На 10 тис. українців в окремих повітах припадало від 10 до 15 кооперативів [1, с. 63].

Програма суспільної агрономії насамперед включала агрономічні заходи держави й осередка праці суспільної агрономії – Товариства “Сільський господар” щодо розвитку селянських господарств, зосереджуючи увагу на їхній виробничій організації, шляхах підвищення рентабельності господарювання. Вона передбачала запровадження високоврожайних сортів сільськогосподарських культур, перспективних порід тварин, птиці, розведення прибуткових садів і городів, раціональне використання нових сільгоспмашин, мінеральних добрив та інших виробничих засобів.

У кінцевому підсумку йшлося про те, щоб забезпечити можливість селянинові жити без боргів, щоб зробити його як виробника і продавця сільськогосподарської продукції незалежним від приватної торгівлі, яку слід проводити в організованих формах. Суспільна агрономія, за Є. Храпливим, мусить займатися також громадськими угіддями – пасовищами, луками, полями.

Важливим завданням суспільної агрономії було розв’язання також проблеми збуту сільськогосподарської продукції, зокрема її перероблення і реалізації за вигідними для селянських господарств цінами в умовах ринкової конкуренції. Це завдання виконували кооперативні організації, а також головний кооперативний центр краю – РСУК у Львові. Програма суспільної агрономії допомагала регулювати кількісні та якісні показники сільськогосподарського виробництва залежно від кон’юнктури ринку з урахуванням можливостей кооперативів щодо заготівлі, переробки та реалізації продукції.

Завдяки діяльності провідної кооперативної організації “Центросоюзу” була налагоджена закупівля в селянських господарствах продукції та її експорт. З 1924 р. “Центросоюз” експортує, наприклад, яйця в Австрію, Англію, Італію, Іспанію та Німеччину, птицю – в Німеччину, Австрію, Чехословаччину і Англію. Крім цього, у Львові “Центросоюз” заснував зразкове м’ясопереробне підприємство беконної свинини, а також власні крамниці для реалізації м’ясопродуктів; через Львівську зернову біржу реалізував зерно; закуповував городину та фрукти, які продавались у Львові

та промислових центрів Західної Польщі; налагодив продаж прядива льону текстильним фабрикам Лодзі; створив так звані машинні спілки, які закуповували сільськогосподарську техніку та інвентар для громадського користування; організовував страхові кооперативи; допомагав в організації сільськогосподарських виставок; сприяв у придбанні племінної худоби, птиці, сортового насіння зернових і технічних культур [3].

Суспільна агрономія, надаючи допомогу в організації селянських родинних господарств, заготівлі та переробці сільськогосподарської продукції, розв'язувала при цьому проблему зайнятості населення регіону; захищала селянські господарства від пограбування торговельними, промисловими та фінансовими посередницькими комерційними структурами, від правопорушень державних органів.

Програма суспільної агрономії, запропонована Є. Храпливим, за своєю суттю є програмою підвищення матеріального добробуту галицького селянства, їхнього освітньо-культурного рівня. У програмі Хліборобського вишколу молоді, перевиданих у 1932, 1936, 1938 роках, а також у рефераті, виголошеному на Першому українському педагогічному конгресі (1935), Є. Храпливий закликає відродити зруйновану християнську мораль, професійний інтерес до селянської праці.

Значущість суспільної агрономії Є. Храпливого на сучасному етапі трансформаційних процесів у сільському господарстві не тільки не зменшилась, а, навпаки, зростає. Роздержавлення та приватизація землі, проведена в Україні, посилює значення, за висловлюванням Є. Храпливого, “хліборобського самоврядування”, “суспільних організацій”, які забезпечують “демократизацію хліборобського поступу, децентралізацію цієї праці в державному і в самоуправному устрою, одночасно викликання ініціативи у кругах хліборобів, а разом з тим і покликання їх до конструктивної праці в ділянці суспільної агрономії” [5, с. 7].

Організаційна діяльність Є. Храпливого доповнювалася також науковими дослідженнями, особливо у галузі молочарства. Історико-географічне значення мають праці “Основи кооперативного молочарства” (Львів, 1927), “Молочарське книговодство” (Львів, 1926, 1930), “Наші молочарські кооперативи в 1925 р.” (Львів, 1927), а також “Сільське господарство галицько-волинських земель” (Львів, 1936). Аналіз економічних показників діяльності молочарської кооперації – провідної галузі сільського господарства регіону – доповнюється визначенням головних шляхів розвитку товарного виробництва селянських дрібних господарств. Подвижницькою можна назвати також діяльність Є. Храпливого з підготовки та видання “Сільсько-господарської енциклопедії” (Львів, 1939. Зшиток 1 (від “Аборигенний” до “Біологічно-динамічна господарка”) – помітного явища не тільки в українській, а й у європейській аграрній науці того часу.

Є. Храпливий – автор карти “Сільський господар” в “Атласі ...” В. Кубійовича, на якій відображено територіальну організацію краевого господарського товариства, що мало за мету захист станових інтересів українських хліборобів. На карті значковим способом показана централь, філії та сільськогосподарські школи; на карті-врізці – кількість сільськогосподарських гуртків по селах (на 100 га місцевості).

У сучасних умовах актуалізується головний висновок з наукової, практичної та освітньої діяльності Є. Храпливого про значущість української кооперації у національно-економічному відродженні України. Історичний досвід українського кооперативного руху, зокрема щодо проведення політики економічної незалежності від інших країн, орієнтації на власні сили, мобілізації народних капіталів, вивчення можливостей внутрішнього ринку та міжнародної економічної кон'юнктури, виявлення потреби в іноземних інвестиціях тощо може бути використаний при обґрунтуванні напрямків розвитку національного агробізнесу, заходів забезпечення продовольчої стабільності держави та її інтеграції у європейську торговельну систему.

Література:

1. Атлас України й сумежних країв / Під заг. ред. В. Кубійовича. – Львів, 1937.
2. Злупко С.М. На чатах рідної землі: Євген Храпливий – учений, організатор, патріот. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 1999. – 283 с.
3. Коваль Ф. Християнські засади українського кооперативного руху. – Львів: УКР, 2002.
4. Українська економічна думка: Хрестоматія / Упоряд. С. Злупко. – К.: Знання, 1998. – 448 с.
5. Храпливий Є. Шляхи праці нашої суспільної агрономії. – Львів: Т-во “Сільський господар”, 1931. – С. 3–30.

Summary:

Myroslava Vlach. PROFESSOR YEVEN KHRAPLYVY: ON THE HISTORY OF ESTABLISHMENT OF UKRAINIAN AGROGEOGRAPHY.

The scientific biography of Ye. Khraplyvy (1989–1949), a Ukrainian professor-agrarian, has been covered. The essence of his theory of public agronomy and the programme of the advancement of Ukrainian village on the fundamentals of the co-operative movement development have been elucidated. A special attention has been paid to statistical researches of agriculture of Halychyna-Volyn lands of the pre-war period.